

Foto met Karel Fossey (uiterst rechts), 1918.
[Letterenhuis, F427/P]

“Karel Fossey voor ‘t Assisenhof.”

Een autobiografische getuigenis over een activistenproces

LUC VANDEWEYER

In de archieven van het ADVN is een autobiografisch verslag te vinden van het proces van Karel Fossey, een van de minder bekende activisten.¹ Zijn overtuiging en strijdlust schemert doorheen de tekst, maar zijn woorden zijn daardoor ook des te interessanter om zijn motivatie te leren kennen. Hij was nochtans helemaal geen boegbeeld van deze beweging. Hij was niet alleen nog vrij jong – geboren in 1894 – hij kreeg ook geen gelegenheid om in de kijker te lopen omdat hij het grootste deel van de oorlog in Duitse gevangenschap doorbracht. De man was dus niet eens in Vlaanderen toen het activisme zich ontwikkelde. Als activist was hij dus echt wel atypisch. Vooral die Duitse gevangenschap valt in het oog. Hoe valt dat te rijmen met zijn politieke overtuiging?

EEN ACTIVIST IN DUITSE GEVANGENSCHAP?

Dat is te verklaren omdat de bezetter de jongeman achter de tralies draaide op 29 februari 1916 wegens poging tot illegale grensoverschrijding. Toen was er van activisme nog geen sprake. Omdat hij burger was, kwam hij – na de celstraf – in kamp Holzminden terecht. Daar werd hij, na verloop van tijd, activist en dat met veel overtuiging. De Duitse nederlaag maakte daar geen einde aan. Hij hielp na 11 november 1918 de in Brussel ondergedoken August Borms bij zijn pogingen om de anti-Belgische gevoelens levend te houden. Hij werd – weer eens – gearresteerd maar ditmaal door de Belgische politie. Na vele maanden voorhechtenis volgde een assisenproces van twee dagen.

1. Fossey (1894-1955) kreeg al een lemma in de eerste uitgave van de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* en ook in de tweede: V. Van Den Berghe & N. Wouters, *Fossey, Karel*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 1166-1167. Er was ondertussen inhoudelijk relatief weinig vooruitgang geboekt.

Jos Monballyu verdiept zich al jaren in de gerechtelijke vervolgingen wegens oorlogsfeiten na 1918.² Wat kon hij opvissen over dit proces? Dat is in één citaat weer te geven, want het dossier³ bleek onvindbaar: *"De 25-jarige boekhandelaar Karel Fossey verscheen op 16 december 1919 voor het Hof van Assisen van Brabant. Volgens de akte van beschuldiging voerde hij in het burgergevangenenkamp van Holzminden in Duitsland actief propaganda voor het activisme door er onder meer als bestuurder van de plaatselijke kampbibliotheek allerlei activistische vlugschriften en dagbladen te verspreiden en meerdere propaganda-avonden te organiseren. Hij zou er zijn medegevangenen ook toe hebben aangespoord om vrijwillig te gaan werken in de Duitse munitiefabrieken en diegenen die hem tegenwerkten, naar een tuchtkamp hebben laten overbrengen. De Duitsers lieten hem tenslotte op 27 augustus 1918 naar België terugkeren, waar hij zijn activistische propaganda voortzette."* Dit korte overzicht is in belangrijke mate gebaseerd op de berichtgeving over het proces in het Vlaamsgezinde dagblad *De Standaard*.⁴

Gelukkig zorgde Fossey zelf voor meer gegevens. De jongeman was een ijverig dagboekschrijver geworden en hij noteerde vlijtig wat hem overkwam tijdens het proces. Een afschrift van dit document kwam in het ADVN terecht waar het werd geklasseerd onder zijn naam. Omdat zijn strafdossier verloren is gegaan, is deze tekst dus een belangrijk getuigenis.

Voor Fossey startte de ervaring met het Belgische gerecht met zijn aanhouding op 3 januari 1919 door agenten van de Militaire Veiligheid, *"onder betichting van aanslag op de veiligheid van de staat"*. Het onderzoek werd gevoerd door onderzoeksrechter Bilaut. Hij zat 11,5 maanden in voorlopige hechtenis. Hij had dus tijd om zijn situatie te overpeinen en hij was vast van plan zijn proces vast te leggen op papier. Hij deed dat niet alleen voor zichzelf want hij opende zijn tekst met de aanhef: *"Ik wil hier zo getrouw mogelijk weergeven wat zich die beide dagen voordeed"*. Dat schrijf je niet als je notities alleen voor jezelf bedoeld zijn. Fossey had wel degelijk lezers voor ogen. Hij was dan ook overtuigd van het feit dat hij goed en rechtvaardig had gehandeld.

2. J. Monballyu, *Slechte Belgen! De repressie van het incivisme na de eerste wereldoorlog door het hof van assisen van Brabant (1919-1927)*, Brussel, 2011.
3. Tenminste voor zover het gaat om het gerechtelijk dossier zoals opgesteld voor het assisenproces. In het archief van het krijgsauditoraat – de eerste maanden na de wapenstilstand bevoegd voor de bestraffing van de collaborateurs – zitten wel degelijk sporen van onderzoek naar 'Charles Louis Fossey, voyageur de commerce' in Molenbeek.
4. In het dagblad van woensdag 17 december, p. 3 en donderdag 18 december 1919, p. 5. Zie ook het uitvoerige artikel in het dagblad *Ons Vaderland*, 18 december 1920, met vaak een bijna woordelijke weergave van de debatten tijdens het proces.

Het proces begon op 15 december 1919. De twaalf juryleden werd gevraagd of ze “Vlaamsch” kenden. Daarna kregen ze de akte van beschuldiging te horen. Die vermeldde dat Fossey in april 1916 had geprobeerd de Nederlandse grens over te steken. Hij werd echter in Loksbergen, een klein dorp bij Diest en Halen, opgepakt. Eerst zat hij twee maanden in Diest opgesloten.⁵ Een Duitse militaire rechtbank veroordeelde hem tot zeven maanden gevangenis. Daarna werd hij overgebracht naar de gevangenis van Wittlich, niet ver van Trier. Daar zat hij de rest van zijn celstraf uit. Die vroegtijdige gevangenzetting en deportatie naar Duitse bodem is belangrijk. Daardoor miste hij de heropening van de Gentse rijksuniversiteit als vernederlandste instelling door gouverneur-generaal Von Bissing.

Zoals gebruikelijk liet de bezetter dergelijke gevangenen nadien niet vrij. Hem wachtte een verplicht verblijf op Duitse bodem. Fossey werd overgebracht naar het kamp van Holzminden dat veel Belgische burgergevangenen te herbergen kreeg. Daar kwam hij terecht bij honderden landgenoten. Die waren voor een deel vanwege hun verzet tegen de vernederlandsing van de Gentse universiteit en de Raad van Vlaanderen aangehouden en gedeporteerd. De meest bekende van hen was zonder twijfel de Gentse historicus prof. Henri Pirenne. Fossey had echter een flamingantische achtergrond van voor de oorlog. Hij vroeg dus ruimte voor het Nederlands in dit kamp waar de meeste landgenoten het gebruik van het Frans net eisten om hun anti-activistische – en dus ook hun anti-Duitse – gezindheid in de verf te zetten. Fossey liet zich daardoor niet intimideren. De beschuldiging op het proces beschreef dit als: *“Het duurde niet lang of hij begon in 't kamp 'n hevige aktivistenpropaganda te bewerken aangemoedigd door de Duitsers...”*. Wat waren die beschuldigingen waard?

DE BESCHULDIGINGEN

De rol van de kampoverheid was inderdaad reëel. Er waren Duitse verantwoordelijken in Holzminden die beseften dat ook zij een rol hadden te spelen in de Flamenpolitiek van de Duitse regering. Ook al was dit kamp daarvoor een bijzonder ondankbaar milieu; toch vonden ze Vlamingen die zich lieten inschakelen. Het was een zeer geleidelijk proces. Fossey werd in februari 1917 – de maand van de oprichting van de Raad van Vlaanderen – aangesteld aan de bibliotheek van het kamp met de opdracht voor Nederlandse lectuur te zorgen. Als gewezen handelsreiziger in boeken lag deze opdracht voor de hand.⁶ Dat waren uiteraard gecensureerde

5. De citadel van Diest was door de bezetter omgebouwd tot een gevangenis.
6. Brussel, Algemeen Rijksarchief, Conglomeraatarchief van de Raad van Vlaanderen, het Propagandabureau, Nationaal Verweer, de Nationalen Bond voor de Belgische Eenheid, Jacques Pirenne en Henri Pirenne. Onderdeel “Nationaal Verweer”, nr. 2244: dossier “Vrijlating Burgerlijke Gevangene”, in de reeks “Kabinet”. In een brief van 10 april 1918, gericht “Aan den H. Sekretaris v.d.

publicaties. Maar dat was ook zo voor het Franstalige drukwerk. Fossey organiseerde daarnaast liederavonden en wetenschappelijke voordrachten. Hij deed dus wat de Franstaligen in het kamp ook deden. Alleen werden zijn inspanningen al snel bestempeld als propaganda voor de bestuurlijke scheiding die de Raad van Vlaanderen voorstond. Was dat zo?

We beschikken over een eigentijdse getuigenis uit zijn pen in een brief aan priester Jan Bernaerts, dd. 30 november 1917. Het was een opgetogen brief. Fossey kende Bernaerts sinds de man in 1908 tot onderpastoor was benoemd in zijn woonplaats Sint-Jans-Molenbeek. Op dat ogenblik was Bernaerts al een bekend figuur in de flamingantische studentenbeweging en hij legde zich daarna toe op de ontwikkeling van het katholieke toneellevens in Vlaanderen. Na de Duitse invasie trad hij in het leger als aalmoezenier. Aan het IJzerfront werd hij de bezieler van het allereerste Vlaamse frontbladje, bedoeld voor de Vlaamse soldaten van Sint-Jans-Molenbeek. Fossey vertelde Bernaerts hoe hij met drie andere jongens had geprobeerd de grens over te steken maar werd opgepakt in Loksbergen. Verder had hij het over de Vlaamse "boekerij" in het kamp en het verspreiden van Nederlandstalige bladen en tijdschriften. En meer zelfs: *"Ik houd me ook bezig met allerhande belangen der Vlamingen hier in het kamp"*. Dat alles zette de deur open naar Kamp Göttingen waar militaire krijgsgevangenen waren opgesloten en waar de Flamenpolitiek en de Raad van Vlaanderen een stevige voet aan de grond hadden gekregen. Hij mocht er naartoe ter gelegenheid van het bezoek van de Vlaamse dichter René De Clercq. Dat werd hem *"welwillend"* toegestaan. Hij bleef er een week. De impact daarvan was groot, te oordelen aan zijn brief: *"Daar viel ik zoo ineens in een volledig Vlaamsch intellektueel midden."* Hij hoorde er René De Clercq spreken: *"Mijn oren tuiten nu nog van de heerlijke Vlaamsche muziek; ik bewonderde er het prachtige tooneelspel en de welingerichte liederavonden. Ja, Eerwaarde Heer, als men de jongens daar ziet en hoort, dan moet men wel m e met de tegenwoordige strooming in Vlaanderen."* Hij vertelde Bernaerts dat hij daarom aan René De Clercq vroeg om een aanvraag tot invrijheidstelling te doen via de Raad van Vlaanderen.⁸

Raad van Vlaanderen" maar daarna overhandigd aan de diensten van August Borms, schrijft hij: *"Daar ik hier in 't Kamp aangesteld ben om de belangen der Vlamingen te verdediging en te vertegenwoordigen, had ik over een drietal maanden geschreven, op aandringen van onzen Kampofficier, om aan den Raad te vragen dat hij zich ook wat zou bezig houden met de burgerlijke gevangenen"*. Hij wees erop dat er in Holzminden en op de daarbij horende Arbeitskommando's ongeveer 600 Vlamingen waren. Op dat ogenblik was de voornaamste agent van de Raad van Vlaanderen in de kampen, Cyriel Rousseu, al op bezoek gekomen. Vanaf dan had Fossey geregeld contact met hem. Ook deze brief bewijst de stuwende rol van de Duitse "Kampofficier".

7. Boekerij is een oubollig Vlaams woord voor bibliotheek.
8. Antwerpen, Letterenhuis, dossier Karel Fossey, brieven, nr. F 427: Briefwisseling met Bernaerts (1879-1956).

Fossey was dus op dat ogenblik mentaal al volledig ingepakt door het activisme. Als we zijn tekst lezen, begrijpen we ook waarom de Duitse overheid deze brief – via Nederland – naar Jan Bernaerts liet doorsijpelen. Bernaerts zette immers in het Belgische leger achter de IJzer zijn Vlaams engagement verder en liep nogal in de kijker. De brief van Fossey had alles om de priester in zijn flamingantisme te versterken en gunstig te stemmen ten aanzien van het activisme. Dat hadden de Duitsers goed begrepen.

Fossey kroop ook in zijn pen voor het schrijven van korte artikels die als *Brieven uit Holzminden* verschenen in het Vlaamse tijdschrift *Onze Taal*, dat vanuit Göttingen werd verdeeld over de kampen. Fossey tekende ze met “Karel”. In het nummer 132 van 19 januari-16 februari 1918 vertelde hij hoe de Vlaamse hoogmis in Holzminden na enige tijd werd vervangen door een ‘Belgische’, taalgemengde godsdienstviering. Dat liep zes maanden redelijk goed. Daarna werd het Vlaamse sermoen korter en het Franse langer. Op Kerstmis volgde de eerste gezamenlijke mis voor de gevangenen van alle nationaliteiten. Vanaf dan was de misviering bijna helemaal in het Frans. Hij vroeg zich tot slot openlijk af of de Vlamingen wel kunnen “*in vrede leven met hen die onze taal verachten en ons alle Vlaamsch recht ontkennen*”? In het nummer van 2 maart 1918 volgde een aanval op de werking van het ‘hulpkomiteit’ in het kamp. Dat weigerde hem geld voor het inbinden van Vlaamse boeken met het argument dat de ‘boekering’ anti-Belgisch ageerde. Wat zurig merkte hij op dat boeken verzenden naar de Arbeitskommando's nochtans het enige was wat haalbaar was. “*Aan andere activistische werking, kan hier (spijtig genoeg,) niet veel gedaan worden.*” In nummer 144-145 van 4 en 11 mei zette hij een bittere aanval in op de priesters die “*het Vlaamsch*” meer en meer achterwege lieten in de misviering.

Een groot deel van de beschuldigingen op het proces had trouwens verband met zijn reacties op deze fenomenen. Fossey noteerde ijverig wat tegen hem in stelling werd gebracht. Hij had er volstrekt geen probleem mee om zich te verdedigen ten aanzien van uitingen van franskiljonisme. Anders lag het met de beschuldiging dat hij de gevangenen aanzette om vrijwillig voor de Duitsers te gaan werken. Daarop reageerde hij erg gepikeerd. Verder werd beweerd dat, wie Fossey volgde, door de kampleiding werd ontslagen “*van dwangwerken of karweien*”. Hij mocht het kamp zelfs verlaten om in andere kampen propaganda te gaan maken. Zijn macht reikte ver: “*Fossey oefende in de werkelijkheid te Holzminden een waar gezag uit over de gevangenen beschikkende zowel over de gestrengheid als over de welwillendheid van den bevelhebber van het kamp*”. Daar werd door het Hof duidelijk zwaar aan getild, temeer omdat dit gezag werkte in het voordeel van zijn achterban. Langs de andere kant kregen weerspannige Belgische patriotten daarvan dan de negatieve gevolgen te verduren. “*Nooit aarzelde beschuldigde van aan de overheden van het kamp aan te*

BRIEF UIT HOLZMINDEN

Toen ik vóór 15 maand in het kamp te Holzminden aanlandde, had er des Zondags in de Kapel om 7 1/2 ure een Vlaamsche Hoogmis plaats. Een Vlaamsche priester deed er een aanspraak en er werd in 't Vlaamsch gezongen. Het deed mij waarlijk goed als ik daar henen ging, want 't was reeds 7 maand dat ik geen Vlaamsch meer had gehoord. Maar 't en duurde niet lang. — De Walen hadden hunne hoogmis samen met de Franschen. Doch men kwam dan op het gedacht een Belgische Hoogmis te doen, voor Vlamingen en Walen samen, met Vlaamsch en Fransch sermoen, en Vlaamsche en Fransche lofzangen. Dat ging een maand of zes nogal wel, maar dan werden de beide lofzangen op zij gelaten, en wat me wel niet veel verwonderde, het Vlaamsch sermoen (vertaling van het Fransche) werd zooveel mogelijk ingekrompen en verkort. Het schijnt nu eenmaal bij veel menschen vast te staan dat in alles wat Belgisch is, het Vlaamsch (taal der meerderheid) op den 2^{den} rang moet komen; 5 minuten Vlaamsch sermoen was immers genoeg en moest maar opwegen tegen een kwart uurs Fransch sermoen. Dat heb ik ten minste in den laatsten tijd, verscheidene Zondagen, met het uurwerk in handen, kunnen vaststellen. Maar alles wat aardsch is, is vergankelijk; zoo is het dan ook met de fameuze Belgische Mis geweest. Na het bestaan van ongeveer een jaar is zij zachtjes in den Heer ontslapen. Den Zondag vóór Kerstmis werd de laatste Belgische Hoogmis gezongen, en er werd ons tevens aangekondigd dat te beginnen met Kerstmis maar één Hoogmis meer zou plaats hebben voor Belgen, Franschen, Russen, enz. Alzoo: een soort Entente-hoogmis. Doch er zou ook voor gezorgd worden dat er telkens een woordje tot de Vlamingen zou gericht worden.

Op Kerstmis zou dus de eerste Entente-mis plaats hebben om 9 1/2 ure. Na het evangelie een degelijke Fransche preek door een Belgischen Jezuiet (17 minuten), daarna een zeer korte aanspraak (6 minuten) voor de Vlamingen, door een Vlaamsch priester. Na de consecratie een Fransche lofzang en na de mis een . . . Fransche lofzang. Fransch dus al wat de klok slaat; de Vlaming dien wordt zoo maar een brokje toegeworpen, en dat op Kerstmis. "*Glorie aan God in den hooge en Vrede op aarde aan de menschen van goeden wil,*" zongen de Engelen op Kerstnacht. Dat werd ons in die Entente-hoogmis nogmaals herinnerd en dan vroeg ik me af: Kunnen wij Vlamingen, dan wel in vrede leven met hen die onze taal verachten en ons alle Vlaamsch recht ontkennen? We zijn lang genoeg van "*goeden wil*" geweest. Wezen we eens "*van sterken wil*". Of het ons dán niet gelukken zal?

KAREL.

klagen welke zijn propagandawerk verhinderden. Daarna volgen namen van gevangenen die gestraft werden omdat ze hem hinderden." Fossey deed dus moeite om afstandelijk te beschrijven wat tegen hem in stelling werd gebracht.

Op 27 augustus werd Fossey vrijgelaten en hij ging naar Keulen.⁹ Daar werd hij bediende voor rekening van het Duits-Vlaamse Geselschaft. Dat had, volgens de beschuldigingen, belangrijke gevolgen: *"Daar kwam hij Borms tegen, met dewelke hij reeds in briefwisseling was, hij sloot nauwe betrekkingen met hem en keerde in zijn gezelschap naar Brussel waar hij met deze meewerkte aan de activistenpropaganda van Borms tot deze laatste aangehouden werd"*. Ook Fossey ontsnapte niet aan de politie. Aan bezwarend materiaal geen gebrek. Tijdens zijn aanhouding was hij drager van 1000 exemplaren van *De Vrije Stem* en 20 exemplaren van *Aan het Vlaamsche Volk*, 20 exemplaren van de *Open brief aan den Koning*. Die propaganda moest hij van Borms naar Gent brengen waar ze dan verdeeld kon worden onder de aanhang.

Daarna werd Fossey zelf op de rooster gelegd door het Hof.

DE ONDERVRAGING

Daarbij valt het op dat er door de magistraten niet diep werd ingegaan op de redenen waarom hij het land probeerde te verlaten in 1916. Dat zou immers zijn activistische sympathie in een ander daglicht hebben gesteld en duidelijk gemaakt hebben dat hij inderdaad pas in het kamp van Holzminden activist werd. Met andere woorden: onder invloed van wat hij in Holzminden aantrof.

Fossey antwoordde dat hij pas vanaf einde 1917 met de activistische propaganda begon. Hij legde ook uit waarom: *"Niet aanstonds, enkel eind '17 ben ik daarmee begonnen. De Vlamingen in 't kamp werden door eigen landgenooten, eenige patriotards en franskiljons verdrukt en overal op zij gezet. Daar heb ik me tegen verzet en de hulp der kampoverheid ingeroepen om dien toestand te doen ophouden. Daarom werd ik als activist en Duitschgezinde uitgemaakt. Daar ik dan toch den naam had, heb ik er ook de daad bijgevoegd en ben activist geworden."*

De activistische bladen die hij in het kamp verspreidde, kreeg hij van de kampleiding en ze kwamen inderdaad deels uit Göttingen. Hij wees erop dat de Franse

9. Rousseu beval Fossey in krachtige bewoordingen aan bij propagandaverantwoordelijke Arthur Faingnaert in een brief van 28 mei 1918. Hij beschreef hem als een zeer combattief activist. Hij verdiende het ingeschakeld te worden in de propaganda. Maar er was één bezwaar. Hij genoot zodanig het vertrouwen van de Duitsers in Holzminden dat ze hem waarschijnlijk niet wilden vrijlaten. Hij was voor de kampoverheid zo nuttig dat ze *"hem tot het einde willen houden"*. Brussel, AR/AGR, archief van de Raad van Vlaanderen, Dossier Groeningewacht Ostenholz, nr. 3129.

en Duitse bladen die tevoren al in het kamp verspreid werden, evengoed via de Duitse censuur waren gepasseerd. Alleen het verspreiden van Vlaamse bladen mocht blijkbaar niet, in de ogen van de belgicisten. Belangrijk element was de beschuldiging dat hij gevangenen op vergaderingen ertoe zou hebben aangezet om voor de Duitsers te gaan werken. Fossey ontkende dat met klem. Op de vraag *“Gij hebt ook openlijk verklaard geen Belg te zijn, maar wel Vlaming”*, antwoordde Fossey: *“Ja dat heb ik gezegd en dat houd ik nog staande. Door de natuur ben ik Vlaming, enkel staatkundig ben ik Belg. Dat is onomstootelijk zoo en niemand zal me daarvan afbrengen. De belangen van Vl. Gaan bij mij voor de belangen van België.”* Daarmee vertolkte hij niets meer dan een opvatting die al voor het uitbreken van de oorlog in Vlaamsgezinde kringen gebruikelijk was.

Fossey bevestigde dat hij viermaal Holzminden mocht verlaten om naar andere kampen te reizen, zijnde Göttingen, Münsterlager en daarvan afhangeende commando's. Hij wees erop dat hij in die omstandigheden altijd vergezeld werd door een gewapende Duitse soldaat. Hij was een gevangene. Maar hij bleef dat niet. Belangrijk element in zijn nadeel was het feit dat hij nog voor de wapenstilstand werd vrijgelaten: *“Als ge 't kamp verlaten hebt zijt ge naar Keulen gegaan als sekretaris voor het werkvolk. Daar waart ge natuurlijk voor betaald.”* Zijn antwoord luidde: *“Zeker, ik kon toch van den hemelschen dauw niet leven en met de 275 Mk.¹⁰ welke ik als maandgeld ontving kwam ik maar slecht toe. Ik ben maar 21/2 in Keulen geweest en ik heb er eigenlijk niets kunnen doen, daar het door den vestingsgouverneur¹¹ ten strengste verboden was vergaderingen te beleggen of meetings te geven. Ik mocht zelf Keulen en voorsteden niet verlaten en moest van in 't begin 2 maal per dag bij de polizei melden, later is dat 1 maal per week gekomen. Getuige Van Heukelom die met mij in Keulen was, zal dat alles bevestigen.”¹²*

10. “Mk”: De Duitse munteenheid; de Mark.

11. Keulen had een fortengordel rondom en werd door het Duitse leger beschouwd als een vesting. Stad en omgeving stonden dus onder militair gezag en dat zorgde voor strenge beperkingen op de bewegingsvrijheid van burgers.

12. Brussel, ARA, Conglomeraatarchief van de Raad van Vlaanderen, nr. 5211. Dit dossier handelt over zijn plaatsing als activistisch agent bij de Deutsch-Flämische Gesellschaft in Hannover. In de brief aan Borms van 17 augustus 1918 verwijst hij naar het onderhoud in Duisburg op 29 juli 1918. Daar bespraken ze zijn invrijheidstelling om naar Hannover te gaan als secretaris van de Deutsch-Flämische Gesellschaft. Fossey vroeg of die aanvraag al vertrokken is naar het Generaal-gouvernement. Hij maakte ook de reden voor zijn aandringen duidelijk: *“De Vlamingen welke hier nog in 't Kamp zijn, zullen binnen korten tijd naar het Zivielgefangenenlager te Diest overgebracht worden en ik zou graag hebben dat mijne invrijheidstelling kon komen vooraleer ze hier vertrekken, anders moet ik ook nog meê.”* In de minuut van de brief van Borms aan de Verwaltungschef, dd. 26 september 1918, wordt Fossey aanbevolen voor vrijlating met het doel in Hannover te gaan werken. Er wordt daarbij gewezen op zijn flamingantische werking in Holzminden.

Nog meer compromitterend was zijn inschakeling in de propaganda die onder leiding van August Borms werd opgezet om na 11 november het activistische vuur brandend te houden. De vraag luidde: *“Na den wapenstilstand zijt ge met Borms naar Brussel gekomen en hebt hem geholpen in zijne propaganda tot ge aangehouden werd.”* Fossey antwoordde: *“Ja ik ben den 16- Nov '18 met Borms hier aangekomen. Ik ging om de 2 of 3 dagen in de Jerichostraat¹³ bezoeken om hem nieuws te brengen van zijn vrouw en kinderen. Maar in zijn werking heb ik hem niet geholpen. Geen woord heb ik geschreven voor (De Vrije Stem) of andere activistische schriften. Den 2- Jan. '19 vroeg Borms me of ik naar Gent wilde gaan met een 1000 tal exemplaren van de (Vrije Stem) en andere schriften. Ik heb dat aangenomen doch ben niet in Gent geraakt daar ik in de Noordstatie¹⁴ aangehouden werd. Ik heb gevraagd Borms hier als getuige te laten komen. Waarom hebt ge me dat niet toegestaan?”* De voorzitter van het Hof antwoordde dat dit niet nodig was. Fossey wees erop dat dit feit hem ten laste werd gelegd en dat Borms als enige hierover kon getuigen.¹⁵

DE GETUIGENVERHOREN TEN LASTE¹⁶

Uit de notities van Fossey blijkt dat meerdere ex-gevangenen, al bij al, niet veel compromitterends wisten te vertellen. Dat lag anders bij de Luikse onderzoeksrechter Waleffe. Die herinnerde zich dat Fossey het portret van de Limburgse priester Vandermeulen uithing in zijn Vlaamse bibliotheek.¹⁷ Dat portret was op grote schaal door de activisten verspreid om de Belgische regering en legerleiding in een kwaad daglicht te stellen. Waleffe was ook voorzitter van het Hulpcomité in het kamp en dus een machtig man.¹⁸ Hij wantrouwde Fossey omdat hij die zag

13. Borms' onderduikadres lag in de Jerichostraat nr. 10.
14. Daarmee wordt het Noordstation van de spoorwegen in Brussel bedoeld.
15. Meer gegevens over deze episode: Ch. Van Everbroeck, *August Borms, zijn leven, zijn oorlogen, zijn dood*, Antwerpen, 2005, p. 130.
16. Fossey vermeldt in zijn verslag enkel de familienaam van de getuigen. Dat maakt het moeilijk om deze mensen exact te identificeren.
17. Priester-aalmoezenier Paul Vandermeulen (1893-1975) had in het *Limburgsch Studentenblaadje* begrip opgebracht voor het politieke programma van het activisme; werd daarom in mei 1917 van zijn post als adjunct van hoofdaalmoezenier Marinis ontheven; en als aalmoezenier naar een strafcompagnie die was ingezet op het Franse eiland Cézembre gestuurd. Dit feit werd door de activistische propaganda in bezet land sterk in de verf gezet, onder meer met tekeningen en met zijn portret.
18. Het archief van het Belgisch Hulpcomité van het krijgsgevangenkamp in Holzminden, is te vinden in het Algemeen Rijksarchief. Het gaat om verslagen, rondzendbrieven, briefwisseling, boekhouding, verzendingsdossiers en de magazijnboeken. Toegankelijk via de inventaris: H. Vanden Bosch, *Inventarissen van de archieven van de Belgische Hulpcomités in de krijgsgevangenkampen van Altenau im Harz, Altengrabow, Celle, Dyrotz, Friedrichsfeld, Giessen, Göttingen, Güstrow, Hamelen, Heilsberg, Holzminden, Kassebruch, Kassel, Langensalza, Limburg an der Lahn, Magdeburg, Merseburg, Münster III, Parchim, Schneidemühl, Sennelager, Soltau, Stendal, Wittenberg, Zerbst en van het Hulpcomité in de gevangenis te Diest (1914-1922)*, Brussel, 2009.

als *“de geschikte persoon om twist en tweedracht onder de Belgen te brengen”*.

Voor de priesters in het kamp was het een moeilijke affaire. Fossey was een overtuigd katholiek en hij zong goed. De man kwam dus van pas tijdens de vieringen. Maar dat bleef niet duren. De clerici onder de gevangenen vroegen hem niet meer te komen zingen toen hij met zijn activistische propaganda begon. Dit omdat ze de misvieringen niet wilden laten compromitteren. Getuige Kempeneers, pastoor in Schoten, bevestigde dat hij Fossey verzocht te stoppen als voorzanger omdat hij zich verdacht had gemaakt.¹⁹

Er kwamen ook enkele Franstalige Brusselse getuigen – zoals Bourgoing en vooral de politiemann De Broe – die beweerden dat Fossey de gevangenen aanspoorde om in de Duitse munitiefabrieken te gaan werken. Daarop riep Fossey dat De Broe loog en dat hij dat niet kon beweren want hij verstond geen Vlaams. Getuige De Steenhault sprak ook Frans, *“want al is hij burgemeester in 't Vl. Vollezele toch kent hij geen Vl.”*. Fossey's verdediger Emile Vliebergh²⁰ maakte daar een schampere opmerking over. De man bevestigde dat hij bij de priesters had aangedrongen om Fossey als voorzanger af te zetten.

De Vlaamse getuigen ten laste klonken heel anders. Aalders, gemeenteraadslid in Antwerpen, vertelde over de liederavonden en de standpunten van Fossey over de bestuurlijke scheiding enz. *“Ik heb daar zelf dikwijls tegengesproken en Fossey moest me soms gelijk geven.”* Hij had Fossey nooit horen pleiten om voor de Duitsers te gaan werken. Ook Dewinter, politiecommissaris in Roeselare, hoorde niets over eventueel aanzetten om als arbeider voor de Duitsers te gaan werken. *“De Duitschers zelf gebruikten alle middelen om de gevangenen uit te lokken tot het vrije werk. Zoo werden de gevangenen soms bijeen verzameld en vroeg men hen dan elk afzonderlijk of ze wilden gaan werken. Maar daar heb ik Fossey nooit horen over spreken.”* Een der gezworenen vroeg of alleen de Vlamingen als vrije arbeiders gingen werken. Dewinter antwoordde: *“Er gingen al zoveel Walen als Vlamingen.”* Dat was uiteraard van aard om de rol van Fossey als stimulator erg te relativieren.²¹

19. Was hij de latere legeraalmoezenier Mgr. Joseph Kempeneers, auteur van een biografie van kardinaal Van Roey en een hele reeks publicaties over kerkgeschiedenis, allemaal in het Frans?

20. Fossey werd verdedigd door de topman van het Davidsfonds, ook al was Vliebergh in die tijd al grotendeels verlamd door een ziekte van het zenuwstelsel.

21. Brussel, ARA, Conglomeraatarchief van de Raad van Vlaanderen, dossier nr. 2244: *Vrijlating Burgerlijke Gevangene*. In een brief van 10 april 1918, gericht *“Aan den H. Sekretaris v.d. Raad van Vlaanderen”* maar overhandigd aan de diensten van August Borms, schrijft hij: *“Van hieruit kunnen vele gevangen vrij in Duitschland werken gaan; daarom vraag ik U dringend mij zoo spoedig mogelijk de adressen te bezorgen van het Vlaamsch Huis te Düsseldorf en de andere Vlaamsche instellingen of inrichtingen in de nijverheidscentra's. Dan kan ik de van hier vertrekkende Vlamingen daar op*

Ook Witvrouw, onderwijzer in Herent werd als getuige opgeroepen. De man was opgepakt als gevolg van zijn ostentatief verzet toen Borms in die gemeente kwam spreken. *“Toen ik in 't kamp kwam was daar nog geen spraak van aktivisme. Met de veroordeeling van Pr. Vander Meulen hing Fossey een portret in de VL. Boekerij. Daarover heb ik hem dan aangesproken en gezegd dat de eenvoudige menschen daaruit konden opmaken dat het gerecht onrechtvaardig gehandeld had met pr. Vander Meulen te veroordeelen.”* Hij sprak Fossey persoonlijk ook aan over het uitdelen van activistische bladen. Hun inhoud was immers onvermijdelijk gekant tegen de Belgische regering. Witvrouw ging dus herhaaldelijk in discussie met Fossey.

Cyriel Rousseu bleef na de wapenstilstand veiligheidshalve in Duitsland. Einde 1919 stelde hij in Göttingen een uitvoerig document op met een terugblik op zijn activiteiten onder de titel *Eenige uiteenzettingen over de ontwikkeling van den Vlaamschen strijd gedurende den oorlog 1914-1918, vooral over datgene wat ik van nabij beleefd heb of zelf meegemaakt*. Hij bekende daarin onomwonden dat de activistische propaganda bij de burgergevangenen in Holzminden geen resultaat kon boeken. Heel anders dus dan bij de krijgsgevangenen. Enkel Karel Fossey werkte daar in activistische zin.²² Het hoeft dus geen verbazing te wekken dat de vroegere gevangenen in Holzminden uitgesproken negatief waren. Voor positieve getuigenissen moest Fossey rekenen op de Vlaamsgezinden uit de katholieke kringen in zijn thuisgemeente Molenbeek.

“GETUIGEN TER ONTLASTING”²³

Fossey beperkte zich in dit deel van zijn proces haast uitsluitend tot het droog weergeven van de ondervragingen. Priester Van Heukelom was pastoor in Waasmont-Landen waar de Luikse bisschop Martinus-Hubertus Rutten systematisch via zijn zielzorgers het Vlaamse karakter van de streek ondersteunde. Hij werd op het einde van de oorlog door zijn bisschop naar de Vlaamse arbeiders in Keulen gestuurd en kwam daar ongeveer tegelijkertijd aan met Fossey. Die zending was – zo bevestigde hij – *“voor de zielzorg der Belgische werklieden”*. Dat werk gebeurde in nauwe samenwerking met Fossey: *“Bijna elke dag bezocht ik met Fossey de werklieden en nooit heb ik hem over aktivisme horen spreken”*. Over Fossey vertelde hij verder nog: *“Hij was daar als arbeids-sekretaris. Hij ging de werklieden bezoeken om hen wat te troosten en op te beuren; bezorgde hun soms wat lektuur en zoo meer.”* Hij bevestigde dat Fossey zich met zijn werking in Keulen zeer zeker niet had verrijkt.

wijzen en zoo kunnen we misschien nog veel mannen voor onze VL. Zaak winnen.” Hij zag dus wel degelijk de propagandistische aspecten aan de tewerkstelling van Vlaamse gevangenen.

22. Te vinden in: Antwerpen, Letterenhuis, Raad van Vlaanderen, R 1008 H, De Decker/8. Dossier afkomstig uit de nalatenschap van Jozué De Decker, zie p. 31.

23. Fossey bracht deze tussentitel zelf aan in zijn manuscript en onderstreepte hem uitdrukkelijk.

Minstens zo belangrijk waren de getuigenissen over zijn voorgeschiedenis in Molenbeek. Fossey was geboren in Diksmuide in 1894. In zijn slotwoord zegde advocaat Vliebergh dat Fossey zijn ouders bijna niet gekend heeft en dat hij niets of niemand had op deze wereld. Dat betekende dat Fossey de kansen die hij kreeg om zich te integreren in de samenleving moest aangrijpen. Dat lukte. Hij groeide op in Molenbeek in een christendemocratisch milieu en ook als jongeman speelde hij daar nadrukkelijk een rol in de groeiende christelijke zuilorganisaties.

Professioneel was hij handelsreiziger in boeken. Van Landuyt, handelsreiziger en dus beroepsgenoot, woonde eveneens in Molenbeek. Hij kende Fossey al van voor de oorlog. Ook toen hield de nog piepjonge man zich al met Vlaamse beweging bezig. In de woorden van Van Landuyt: *"Hij was altijd een ieverig Vl. Propagandist"*. Voor hij werd aangehouden had Fossey – samen met een drukker – het boekje *Het gemartelde België* verspreid. Dat was een felle aanklacht tegen de sociaaleconomische toestanden in Vlaanderen.²⁴ Maar de man wees erop dat dit zeker geen Duitsgezindheid inhield. In 1915 had Fossey al eens tien dagen *Kommandanturstraf* moeten ondergaan. Dat was een tuchtstraf die de lokale Duitse overheid kon opleggen. Dat wilde zeggen dat hij die dagen in een cel moest doorbrengen. Dat zette niet aan tot onderdanigheid ten aanzien van de bezetter: *"Ja en daarover heeft hij in de Werkmanskring te Molenbeek op een vergadering gesproken en de Duitschers goed doorgehaald."* De integratie van Fossey in de christendemocratische zuilorganisaties in Molenbeek was volkomen en zijn Vlaamsgezindheid paste daar perfect bij. *"Hij was steeds een eerlijk en ieverig Vl. Werker. Te Molenbeek was hij werkzaam in 't werkmanshuis, Studiekring en Patronaat; in 't patronaat leidde hij de liederavonden en hield zich met de arme kinderen bezig."* Zo klonk het op het proces.

De volgende getuige heette Wuyts, student en eveneens uit Molenbeek. Hij was belangrijk omdat hij lid was van het kleine gezelschap dat besloten had via Nederland naar het Belgische leger te trekken als oorlogsvrijwilliger. Hij werd samen met Fossey door de Duitsers aangehouden op 29 februari 1916. *"Omdat we over de grens wilden gaan om het Belg. Leger te gaan verwoegen."* Ze waren oorspronkelijk met vier. Maar één van hen met de naam De Vostel had hen verraden aan de bezetter. De Duitsers behandelden vooral de oudste van het groepje, Fossey, streng omdat hij niets wilde zeggen. Dat leverde hem eenzame opsluiting op: *"We waren op de citadel te Diest, de meeste gevangenen waren met 3 of soms meer in een kamer. Fossey heeft bijna altijd alleen moeten zitten."* Wuyts werd tot gevangenisstraf veroordeeld

24. Het bestond trouwens ook in het Frans als *La Belgique Martyre*. Het was geschreven door Pierre Nothomb en door de *Revue des Deux Mondes* uitgegeven in 1915.

en kwam daarna terecht in Holzminden. Daar ontmoette hij Fossey weer nadat die zijn zeven maanden celstraf had uitgezeten.

Over de behandeling in Holzminden van Vlamingen wist Wuyts te vertellen: *“We werden overal achteruitgesteld en konden nergens in terecht komen.”* Op vraag van Vliebergh antwoordde hij dat Fossey daarom begon met zijn werking ten voordele van de Vlaamse gevangenen. Vooral door hen *“bedieningen”*²⁵ te bezorgen zodat ze van de zware corvees werden vrijgesteld. Fossey schreef ook brieven voor gevangenen. Er waren in Holzminden dus ook analfabeten gevangen gezet.

De getuigen ten gunste van Fossey kwamen allemaal uit dit vooroorlogse christendemocratische milieu. De Boeck, onderpastoor uit Brussel; kende hem voor de oorlog ook als *“een eerlijke gediensstige Vlaamse jongen”* die zich *“steeds 'n ieverig voorstander der Vlaamsche zaak”* had getoond. Van Tichelen, onderpastoor in Brussel, vertelde dat Fossey voor de oorlog reiziger was voor een boekhandel *“en zo was ik ermee in betrekking”*. Hij was *“steeds hevig Vlaamschgezind”*. Na de Duitse inval: *“Hij was werkzaam in den Studiekring, 't Patronaat en den Werkmanskring te Molenbeek en stelde zich daar hevig antiduitsch aan.”*²⁶

HET SLOT VAN DE ZITTING

Fossey vatte daarna het rekwisitoor van advocaat-generaal Ost in eigen bewoordingen samen. Dat rekwisitoor was zeer eenzijdig en steunde alleen op de negatieve getuigenissen.

Op alle schuldvragen kon volgens Ost positief geantwoord worden. Er waren maar enkele verzachtende omstandigheden.

Fossey ging resoluut in de tegenaanval en wees erop dat hij zich in de winter van 1916 bij het Belgische leger wilde voegen. Daarvoor moest hij jaren in de cel en achter prikkeldraad doorbrengen. Van zijn flamingantisme maakte hij geen geheim; speelde het zelfs uitdrukkelijk uit: *“Ik wilde naar 't front gaan ten einde te bewijzen dat ook de flaminganten goede vaderlanders waren en om met meer recht van de regering te kunnen eischen dat men toch eindelijk de Vl. Recht zou laten wedervaren. Toen ik in Sept '16 te Holz. aankwam, waren in dat kamp ongeveer een 500 tal Vl. en tot mijn grootste verwondering moest ik weldra bestatigen²⁷ dat de Vl. niet alleen te lijden*

25. Karweien of baantjes.

26. De flamingantische priester en Bijbelgeleerde Theodoor Van Tichelen (1877-1945) werd in 1908 aangesteld als onderpastoor in Brussel. Tijdens de oorlog verzette hij zich tegen de Duitse bezetter en het activisme, maar dit deed geen afbreuk aan zijn flamingantische overtuiging.

27. Archaïsch woord voor 'vaststellen'.

hadden vanwege de Duitsers maar ook nog verdrukt verschopt en vernederd werden door eigen landgenooten.

De innerlijke dienst van 't kamp²⁸ werd door de gevangen zelf geregeld (...). In alle diensten was alles Fransch. Wie alleen Vlaams sprak was verplicht een tolk te nemen als hij zich tot de administratie wilde richten. Zelfs in de Vlaamsche boekerij werkten nederlandsonkundigen. In de Vlaamsche barak 45 was er een nederlandsonkundige als chef aangesteld. Evenals in barak 40. Ook in het Belgisch Hulpkomiteit."

Met een paar vrienden benaderde hij zowel Duitse als Belgische verantwoordelijken met klachten over het taalgebruik; maar ving aanvankelijk overal bot. Later kreeg hij echter wel gehoor bij de Duitsers.

Om post naar huis te sturen, waren enkel kaarten met Franse opschriften beschikbaar: *"Begin '17 werd hun gevraagd tweetalige kaarten te laten drukken. Dat beloofden ze dan te doen van zoohaast de Fransche stock uitgeput was. Toen in Sept. de fransche kaarten op waren, herinnerden wij hen hunne belofte; maar om toch aan geen rechtvaardige eisch der Vl. tegemoet te komen, besloten die heeren geen kaarten meer te laten drukken. De gevangen moesten maar hun plan trekken. Dat alles verbitterde allengskens²⁹ mijn gemoed en ik zocht naar radikale middelen. Er bleef maar een uitweg: de tussenkomst inroepen der duitsche kampoverheid. En ik heb dat gedaan. Waarom? In 't belang mijner Vl. medegevangenen. Omdat mijn liefde voor mijn medegevangenen grooter was dan de haat voor den vijand."* Dat leverde resultaat op: *"In augustus '17 gelukte ik er in in alle diensten minstens een Vlaming te plaatsen. Zoo kon ik aanstonds een zotal intellektuelen Vl. van 't vuile en lastige werk afhelfen, door ze een bediening aan de hand te doen en zoo bewees ik terzelfdertijd een dienst aan de Vl. in 't algemeen. Dan was er evenwel nog geen spraak van aktivisme in't kamp."*

Hij verdeelde Vlaamse – en dus per definitie activistische bladen. Er waren immers geen andere meer. En dan? Andere gevangenen verspreidden Franse en Duitse bladen en die waren eveneens via de censuur gepasseerd. Hij vond daarom dat hem niets te verwijten viel: *"Niettemin verbitterde me allengskens die houdig der Franskiljons, die onder een dekmantel van vaderlandsliefde al wat Vl. was, bestreden en alzo zelf twist en tweedracht zaaiden in 't Belgisch distrikt.³⁰ Ondertusen was ik op aanvraag des Kommandanten van 't Göttinger kamp³¹ als vertrouwendman aangesteld*

28. Met *"innerlijke dienst"* bedoelde hij georganiseerde vormen van dienstbetoon en hulpverlening in het kamp.
29. Met *"allengskens"* bedoelde hij 'geleidelijk'.
30. Met *"Belgisch distrikt"* worden de barakken bedoeld die aan de Belgische gevangenen waren toegewezen.
31. De Flamenpolitiek werd op Duitse bodem het intensiefst gevoerd in het krijgsgevangenenkamp

om de belangen der Vl. Te verdedigen. Ik nam die bediening aan die me evenwel niets opbracht, omdat ik dacht daardoor meer in de gelegenheid te zijn om mijn Vl. medegevangenen bij te staan. In nov. '17 ging ik voor het eerst voor 5 dagen naar Göttingen. Daar sprak ik met Vl. soldaten die nog niet lang gevangen genomen waren en vernam uit hun mond het onnoemelijk lijden onzer Vl. soldaten aan en achter 't front."

"Ik kwam naar Holzm. terug en zette mijn werking voort zonder evenwel aan aktivisme te doen. In December '17 werden de liederavonden ingericht in de Vl. Boekerij, maar daar werd dan over geen aktivisme gesproken. Niettemin vonden de groote vaderlanders daar weer een reden in om mij en degenen die naar de liederavonden kwamen te bekampen en te belasteren. Door hunnen kleinzielige houding, door hunne laster hebben die patriotards³² en franskiljons me gedwongen openlijk stand te nemen tegen hen; ze hebben me gebracht op de baan van het aktivisme. In Februari '18 kwam C. Rousseu naar Holzm., gaf een kleine meeting waarna hij voorstelde een telegram van goedkeuring aan den R. v. Vl. te sturen.³³ Dat werd evenwel afgewezen en nooit werd nog in Holzm. dergelijk voorstel gedaan. Ge hebt de getuigen daarover gehoord. Van dan af echter begon ik 's zondags gedurende de liederavonden te spreken over aktivisme, bestuurlijke scheiding, zelfstandigheid... enz. Men zegt dat ik daardoor aan de verbroekeling van België meewerkte. Ik beweer nochtans het tegenovergestelde! Ik ijverde voor een vrij Vlaanderen in een vrij België! Dat op federalistischen voet zou ingericht worden; daar ik innig overtuigd was en nog ben dat daarin alleen de oplossing voor het Vl. vraagstuk ligt."

Fossey wees erop dat hij niet voor de Duitse overwinning werkte. De activisten hoopten op een compromisvrede en ze schakelden zich in in de beweging tot vrij-

van Göttingen. Met deze bekentenis maakt hij duidelijk dat Göttingen een flinke vinger in de pap had bij zijn promotie als vertrouwensman in het kamp.

32. "Patriotard" is in de flamingantische ogen van die tijd een scheldwoord voor mensen die, onder een dekmantel van Belgische vaderlandsliefde, de Vlaamse beweging bestreden.
33. Brussel, ARA, archief Raad van Vlaanderen, nr. 1134: Rapporten van Cyriel Rousseu, verslag van activiteiten op 15 februari 1918 over bezoek aan Holzminden. "Moeilijk is het zeker daar eene werking te doen die grooten omvang krijgt, maar goeden zijn er zeker en van de allerbesten. We ontmoetten dan ook ras onze goede vriend Fossé, een flinke, kranige, allestrotserende kerel." Er werd een vergadering samengeroepen met zowat vijftien toehoorders. Na wat aandringen legde Rousseu de activistische zaak uit: "Al de aanwezigen waren gewonnen en vormden nu een kern, een kern die wel is waar voorbereid was door de flinke werking van Fossé die zich helemaal ingericht heeft naar het voorbeeld van Göttingen voor lezing, bladen, boekerij, enz; maar er was nog geen gelegenheid geweest om zich voor die mannen te uiten, en nu, gebeurde alles in eens. Prachtige antwoorden van Fossé en Everaert. De mannen beloofden regelmatig 's zondags te komen om de liederavonden te volgen, niettegenstaande de tegenwerkingen van de daar aanwezige priesters en in de eerste plaats vanwege E.H. Kempeneers, pastoor van Schooten. Natuurlijk werden hier de strijdliederen aangeheven en met kracht gezongen. Zeker zullen die 15 mannen het zwaar hebben na mijn bezoek en dat midden waarin ze moeten leven." Rousseu kende op dat ogenblik de juiste schrijfwijze van de naam Fossey nog niet.

making der kleine volkeren. Net zoals ook de Litouwers dat, in overeenstemming met de Duitsers, in het begin van 1918 verkregen. Over zijn leven na zijn vrijlating was hij kort: *"Te Keulen kwam ik in kennis met dr. A. Borms en kwam met hem naar Brussel een paar dagen na den wapenstilstand. Ik bleef met hem in betrekking tot aan mijne aanhouding."*

De tweede dag was er, vooral in de namiddag, heel wat meer volk komen luisteren. Zij hoorden het vonnis: tien jaar hechtenis. Tijdens het verlaten van de rechtszaal zag Fossey enkele bekenden en riep: *"Vliegt de Blauwvoet!"* Het antwoord kwam onmiddellijk: *"Storm op zee!"* Er waren dus duidelijk flaminganten in de zaal. De laatste ontboezeming die hij in de gevangenis van Vorst aan het papier toevertrouwde, was dat dit proces hem zeer vermoeid had. Daarna zette hij zijn naam en de plaats van schrijven: *"cel 338 te Vorst"*.

Ondanks de steun van meerdere Vlaamsgezinden op het proces, bekwam Fossey daarna de angst. De klap van de veroordeling was hard aangekomen. Aan Jan Bernaerts en de vrienden van de Molenbeekse Studiekring schreef hij op 18 december 1919 een brief. Dat was dus heel kort na de veroordeling. Die was behoorlijk emotioneel. Hij hoopte dat zijn Molenbeekse vrienden hem niet te hard zouden oordelen of veroordelen. Hij drukte erop dat er nooit lage bedoelingen bij hem waren geweest of winstbejag. Hij deed alles voor het Vlaamse volk en niet voor de Duitsers. Hij smeekte zijn vroegere makkers hem nu niet te verstoten. Op het einde schreef hij nog: *"N.S. Men beschuldigde me ook van verklikking. Wel had ik een paar gevangenen doen verplaatsen, maar van verklikking kon hier geen spraak zijn"*. Dat had de jury ook zo begrepen en hij werd alleen gestraft voor aanslag op de veiligheid van de staat. Hij hoopte dit later persoonlijk te mogen toelichten. Fossey vreesde duidelijk dat hij uit de gratie was gevallen in zijn vroegere milieu.³⁴

Blijft nog de theatrale slotopmerking van magistraat Ost: *"Er ontbreekt nog een laatste bladzijde bij die geschiedenis: de vergelding. Heeren gezworenen, ge zult F. schuldig verklaren en zoo die laatste bladzijde invullen; dan kan men dat dossier in de archieven bewaren en het zal altijd daar zijn om de schuld van Fossey aan te tonen."* Dat dossier is er evenwel niet meer. Waarom niet en wat is er dan nog wel?

34. Karel Fossey kwam op 3 september 1921 vrij. Voor het verdere leven van Fossey zijn de documenten in het Letterenhuis, zie dossier Karel Fossey nr. F427, van grote betekenis. Het verzamelwerk van zijn eerste biograaf ten dienste van de eerste uitgave van de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Victor Van den Berghe is hierbij van zeer groot belang. Hij verzamelde archiefstukken en documentatie en legde ze neer in het Antwerpse Letterenhuis. Zie hierover ook *Handschriften* van Victor Van den Berghe nr. B 4675/H (8).

HET ARCHIEF VAN JUSTITIE BETREFFENDE DE VERVOLGING VAN DE ACTIVISTEN

Toen nazi-Duitsland vanaf 1938, hoe langer hoe meer, een dreigende houding aannam werd om veiligheidsredenen gedacht aan het vernietigen van alle dossiers betreffende incivieken van de Eerste Wereldoorlog. Dat werd omgezet in een echte instructie door circulaire nr. 1503 A van 24 februari 1939 van de procureur-generaal van het hof van beroep in Brussel. De magistraten vreesden dat de activistendossiers konden gebruikt worden om getuigen ten laste aan te pakken. Daarom moesten ze vernietigd worden wanneer een nieuwe Duitse invasie het land dreigde te overspoelen. Toen rijksarchivaris Karel Velle in de jaren negentig systematisch de archiefbewaarplaatsen van Justitie inspecteerde met het oog op de toepassing van de archiefwet, stelde hij vast dat er in de rekken hiaten waren waar de processen ter vervolging van oorlogsfeiten 1914-1918 hadden moeten zitten.

Toch werd dit bevel, gelukkig voor de historici, maar gedeeltelijk uitgevoerd. In Brussel werden nog wel strafdossiers van de 'incivieken' van tijdens de Eerste Wereldoorlog gevonden. De archieven van het Hof van Assisen waren al sinds lang in bewaring gegeven aan de griffie van de Rechtbank van eerste aanleg in Brussel. Daar hadden ze duidelijk een aparte plaats gekregen want in 1983 werden ze als een apart geheel van 46 nummers overgemaakt aan het Algemeen Rijksarchief in Brussel. Daar werd het archiefbestand door Alexandre Notebaert ontvangen en van een lijst voorzien. Enkele jaren later werd er door Luc Vandeweyer en Rolande Depoortere een voorlopige inventaris opgemaakt. Die betekende geen volledige ontsluiting van dit archief. Vanwege de wettelijke regel van openbaarheid na honderd jaar mochten er immers geen namen van beschuldigen of veroordeelden worden vermeld. De inventaris blonk dus uit door vaagheid. Een beetje dwaas, aangezien de akte van beschuldiging telkens werd gedrukt, de veroordelingen in het *Belgisch Staatsblad* verschenen en vaak uitvoerig in de toenmalige pers werden toegelicht.

Daarna werd door de griffie van de rechtbank van eerste aanleg in 1998 nog meer archief van het Hof van Assisen aan het Rijksarchief overgemaakt. Daarvan maakte Rolande Depoortere in 2000 een inventaris op. Bij deze archiefoverdracht werden ook een aantal strafdossiers van incivieken tijdens de Eerste Wereldoorlog gevonden. Om de nodeloze opsplitsing over twee inventarissen, te vermijden, was het beter ze samen te brengen en een nieuwe inventaris op te stellen. Er werd door rechtshistoricus Jos Monballyu, in samenspraak met Luc Janssens, toenmalig diensthoofd van het Rijksarchief voor Brussel, gelegen in Anderlecht, geopteerd voor een inventaris van alle strafdossiers tegen de incivieken. Dat bood de gelegenheid om de toegang tot dit type van archieven op een veel grondiger wijze uit te werken. Het historisch onderzoek was immers niet echt gebaat met nietszeggende omschrijvingen zoals "*Crime contre la sûreté de l'État*" zonder namen. Ditmaal dus

wel met een grondige analyse van de juridische context en mét vermelding van de namen van de betrokkenen. Deze inventaris zal verschijnen als reeksnummer 'I 58' onder de titel *Archief van het Hof van Assisen van Brabant. Strafdossiers tegen incivieken van de Eerste Wereldoorlog Datering: 1919-1926*. Hij bevat 73 nummers voor een archief van 5,2 strekkende meter.

BESLUIT

Zolang de Duitsers baas bleven in België had de magistratuur geen mogelijkheden in handen om de activisten te vervolgen. Dat werd echter anders in de herfst van 1918 toen de wapenstilstandsonderhandelingen van start gingen. Het liet zich aanzien dat de bezetter het land zou moeten verlaten. Het tersluiks bij elkaar gezochte bewijsmateriaal kon beginnen renderen. Op 11 november werd het 'Staakt het vuren' geblazen. De Duitse aftocht zette vanzelfsprekend de deur open voor gerechtelijke vervolging. Een van de 'incivieken' die dat aan den lijve ondervonden was Karel Fossey. Zijn strafdossier is verloren gegaan – vermoedelijk in 1940 – maar zijn autobiografische getuigenis van het proces is een bijzonder waardevolle bron over de activiteiten van deze activist. Bovendien schreef hij ook dergelijke teksten over zijn verblijf in kamp Holzminden. Dat manuscript is te vinden onder zijn naam in het Letterenhuis.³⁵ Het biedt een bijzondere inkijk in het kampleven. Vanuit historisch standpunt is dit zeker even interessant als de talrijke dagboeken en memoires van frontsoldaten.

Luc Vandeweyer (°1956) is doctor in de geschiedenis en archivaris bij het Algemeen Rijksarchief. Hij publiceerde over tal van aspecten van de Vlaamse beweging in de Eerste Wereldoorlog, het interbellum en de Tweede Wereldoorlog.

35. Antwerpen, Letterenhuis, dossier Karel Fossey, nr. F 427. Fossey stelde ook een uitvoerige autobiografische brief op om zijn medegevangenen in te lichten over zijn persoon. Hij was gericht aan Pol Jacquemains en andere activisten in de gevangenis van Vorst, dd. 6 "bloei maand" [mei] 1919. Het stuk kwam uiteindelijk terecht bij de Halse activist en goede vriend van Jacquemains Jan Boon. Leuven, KADOC-K.U.Leuven, archief Jan Boon, nr. 2.6.2.5.